

Natur i hverdagsliv

Sammendrag

Det overordnede målet med studien er å frambringe kunnskap om bruk og opplevelse av natur i en hverdagslig kontekst, avgrenset til bruk av natur uten å reise bort fra hjemstedet. Hovedproblemstillinger er: Hvordan brukes natur i nærmiljø? Hvilken betydning har natur i nærmiljø i folks hverdagsliv? Hva karakteriserer den hverdagslige naturopplevelsen? I hverdagsfriluftslivet veves det sosiale liv og naturopplevelser sammen. For å utdype kunnskap om dette samspillet er det valgt en forskningsmessig tilnærming der fylldige beskrivelser av menneskers erfaringer, både i det sosiale rom og i nærmiljønaturen, får komme til uttrykk.

Studien bygger på kvalitative forskningssamtaler med 26 personer i Brumunddal, et tettsted med nærmere 9000 innbyggere i Hedmark fylke. Forskningssamtalene tok form av livsløpsintervjuer der samtalepartnerens hverdagslige bruk av natur i ulike livsfaser stod i fokus. Forskningssamtalene ble i all hovedsak gjennomført ute på tur i naturområder i samtalepartnerens nærmiljø i 2006 og 2008. Livshistoriefortellingene fra Brumunddal viser hvordan bruk av natur i nærmiljø er knyttet til biografisk tid, men også til historisk tid over en periode på 50-60 år.

Studien peker på vesentlige endringstrekk i bruken av natur i nærmiljø og naturens betydning i hverdagsliv. I tiårene etter den 2. verdenskrig var nærmiljønaturen en viktig ramme rundt hverdagsliv fordi aktiviteter, transport, plikter og gjøremål fant sted der. Gradvis har bruken av nærmiljønatur gått over til å bli en mer valgbar handling som *eventuelt* inngår blant mange andre handlingsalternativer. Studien synliggjør spenningen som oppstår mellom hverdagslivsbruk av natur som er strukturert og presset i tidsrammer, og en mer spontan naturbruk som skjer i lommer mellom planlagte aktiviteter. Dessuten løfter studien fram hvordan opplevelsen av nærmiljønatur ofte befinner seg i et spenningsfelt mellom to tidsforståelser, tid som varighet knyttet til den konkrete erfaring i natur og den abstrakte klokketiden.

Studien tar utgangspunkt i et *erfaringsbasert* perspektiv og drøfter ut fra dette hvordan møtet mellom menneske og natur i den hverdagslige naturopplevelsen framstår som *relasjonelt, intuitivt og dynamisk*. Gitt at forholdet mellom menneske og natur er genuint relasjonelt, skapes mening i natur i gjensidig påvirkning mellom menneske(r) og natur. Mennesket tillegger naturen mening med utgangspunkt i levd liv, og naturen virker tilbake på oss og stimulerer til nye erfaringer og inntrykk. Forholdet mellom menneske og natur er belyst gjennom en overbyggende fenomenologisk tilnærming, først og fremst inspirert av Martin Heideggers (1889-1976) erfaringsbaserte perspektiver knyttet til menneskets væren-i-verden og kroppsfenomenologien i tråd med Maurice Merleau-Ponty (1908-1961). Med utgangspunkt

i den kulturelt, historisk og sosialt situerte kroppen peker det fenomenologiske perspektivet *både* utover mot den sosiale, kulturelle og materielle konteksten for menneskets væren-i-verden, og det peker innover mot individet gjennom den intuitive, sansemessige erfaring. I tråd med dette perspektivet viser studien hvordan bruk og opplevelse av natur ikke bare har potensial for endring i tråd med en historisk, kulturell og sosial kontekst, eller gjennom livsløp, men at bruk og opplevelse av natur også er situasjonsbetinget.

Studien er bygd opp av fire artikler. Tema for artikkel 1 er den situerte dialogen mellom forsker og samtalepartner. Artikkelen utdyper dette metodiske perspektivet ved å legge både forskerens og samtalepartnerens "friluftslivshistorier" til grunn for å drøfte kunnskapsproduksjon om meningsdannelse innenfor feltet friluftsliv, og som en forutsetning for tilnærminger og fortolkninger i forskningsprosessen. Artikkelen drøfter også hvordan det å bringe forskningssamtalen ut i nærmiljøet, i direkte relasjon til fenomenet som undersøkes, har effekter på selve forskningsprosessen og det som kommer ut av den. I samsvar med teorier om intersubjektiv handling og resonans viser artikkelen hvordan gjennomføring av forskningssamtalen utendørs virker sansestimulerende og åpnende for dialog. Artikkelen viser også hvordan det å samtale i naturomgivelser fører til redusert stress, økt konsentrasjon, mer positive følelser og bedre humør, i tråd med teorier om *restorative effects* av opphold i natur.

Tema for artikkel 2 er endringer i barns bruk av natur i nærmiljø over en periode på ca. 50 år, basert på voksnes minner om egen barndom og observasjoner av egne og andres barn i dag. Fra en etterkrigstid der nærmiljønaturen var en naturlig ramme rundt hverdagslige aktiviteter som plikter, transport og uteleik, er det å leike ute på egenhånd blitt noe mange barn i dag velger å gjøre bare av og til. Artikkelen peker på tre viktige karakteristikker ved barns hverdagsliv i dag som virker inn på deres bruk av nærmiljønatur: For det første tilbringer barn mer og mer tid i skole, barnehage og SFO. For det andre tilbringer mange barn mye tid i organiserte aktiviteter på fritiden. For det tredje er tilgangen til skjermen blitt allmenn og en viktig konkurrent til den spontane uteleiken. Artikkelen viser hvordan nærmiljønaturen tidligere hadde en sentral rolle som en uformell møteplass for barn, mens denne betydningen er i ferd med å bli kraftig redusert. Studien dokumenterer utviklingen og peker på videre forskningsbehov på feltet.

Artikkel 3 belyser bredden i samtalepartnerens tilknytninger til natur, både positive og negative. Artikkelen tar utgangspunkt i aktuelle brukeres erfaringer fra *Buttekværnskogen*, en liten sumpskog på ca. 50 dekar. Artikkelen viser hvordan deres naturopplevelse karakteriseres av å være variert, dynamisk, situasjonsbetinget, foranderlig og skapt gjennom personenes levde erfaringer. Flere av samtalepartnerne beskriver hvordan deres negative opplevelser og usikkerhet i natur kan endres til positive relasjoner og trygghet gjennom positive, kroppslige erfaringer i naturområder. På dette grunnlaget argumenteres det for at usikkerhet og frykt for natur ikke ensidig bør defineres som en statisk og biologisk bestemt tilstand eller knyttet til kjønn. For å kunne legge til rette for trygge og positive relasjoner til

natur i nærmiljø, er det viktig å fokusere på de individuelle erfaringer og sosio-kulturelle rammebetingelser som ligger til grunn for at negative relasjoner til natur dannes.

Artikkel 4 drøfter opplevelse av *tid* i den hverdagslige naturopplevelsen. Aktivitets- og gjøremålsorienteringen som preger manges hverdagsliv i dag, gjør at klokketiden er blitt en viktig premissleverandør også for fritidsbruk av natur i nærmiljøet. Studien indikerer at klokketiden dessuten er blitt et viktig element i selve opplevelsen av nærmiljønaturen. Opplevelsen av en annerledes tid enn klokketiden i nærmiljønaturen var likevel et tema som ble brakt fram av flere av samtalepartnerne, som mente at tidsopplevelsen var viktig for å oppnå effekter som avkopling og nedstressing. I tråd med et kroppsfenomenologisk perspektiv viser artikkelen hvordan naturopplevelsen i nærmiljønaturen er nært sammenvevd med opplevelsen av tid gjennom den konkrete og intuitive erfaring, der samtalepartnerne knytter opplevelsen av tid til naturens egen rytme og de konkrete erfaringer en gjør i naturen. Artikkelen knytter samtalepartnernes opplevelse av tid til Henri Bergson (1889/1998) sitt begrep *durée* eller varighet, som blant annet beskriver hvordan menneskers erfaringer og opplevelser i det fysiske og sosiale miljø avleires og bringes inn i nye erfaringer. På denne måten tar tiden som varighet opp i seg det dynamiske aspektet i relasjonen mellom menneske og natur.

Utviklingen beskrevet gjennom studien fra Brumunddal tilsier at de som vokser opp i dag vil ha mindre erfaringer i å oppholde seg i natur enn tidligere. Dette gjelder selvsagt ikke alle. Men det er nærliggende å anta at færre konkrete og kroppslige erfaringer i natur vil gi en høyere terskel for å ta naturen i bruk, i alle fall på egenhånd. Om dette vil legge grunnlag for en "naturfrykt", sier studien ingenting om. Men styrkes de trendene som trekkes fram i studien, er det sannsynlig at friluftslivet vil bli mer organisert i framtida, fordi dette vil synes trygt og kjent. Samtidig vil naturen i nærmiljøet fortsatt kunne framstå som et godt *alternativ* til nettopp den organiserte og tidsstyrte hverdagen gjennom å tilby en varig tidsopplevelse, avkopling og nedstressing. En måte å balansere utviklingen mot et altfor voksenstyrt, planlagt og klokkestyrt friluftsliv blant barn er å legge til rette for egenstyrt lek i attraktive, trygge og grønne nærmiljøområder, både med og uten voksne tilstede. En annen måte er å vektlegge egenstyrt utelek innenfor rammene av organiserte og voksenstyrte aktiviteter.

Selv om studien viser at bruk av naturen i nærmiljøet har endret seg over tid, illustrerer studien også hvordan hverdagsfriluftslivet fortsatt, og på ulike måter, er betydningsfullt. På den ene siden tar hverdagsfriluftslivet opp i seg og tilpasser seg samtiden vi lever i, for eksempel ved at det endrer form og meningsinnhold i takt med utviklingen mot en aktivitetsorientert og organisert hverdag. På den annen side framstår hverdagsfriluftslivet som et *alternativ* til en stressende hverdag, og tilbyr avkopling og nedstressing gjennom sansning, fysisk aktivitet og opplevelse av en konkret tid knyttet til naturens egne rytmer. Nasjonale fritidsundersøkelser viser at ca. en tredjedel av befolkningen kun utøver friluftsliv i sitt nærmiljø, og slik forholder det seg også for flertallet av samtalepartnerne i studien. Bruk av natur i nærmiljø er både et miljøvennlig og et attraktivt lavterskeltilbud i forhold til det å reise bort for å utøve friluftsliv.

Gjennom en eksplorativ og erfaringsbasert tilnærming setter studien fokus på og utdyper bredden i menneskers relasjoner til natur i hverdagen, både positive og negative. Denne typen kunnskap bør være relevant for planlegging og forvaltning av nærmiljønaturen. Uten kunnskap om hvordan mennesker lever i det daglige og gjennom dette forholder seg til nærmiljønaturen, vil heller ikke nærmiljønaturens potensial til økt livskvalitet kunne bli utnyttet til fulle.